

EROL ÖZTÜRK: ÂDÂB-I NEBÎ, AKÇAĞ YAYINLARI, ANKARA 2008.

Fatih KAYA*

Kökü itibariyle “davet, çağrı” anlamına gelen edep, dinî olarak gerekli görülen ve toplumsal hayatta güzel sayılan söz ve davranışların bütünüdür. Ayrıca insanları iyiliğe yönlendirmesi bakımından da insanın övgüye değer özelliklerine edep adı verilmiştir.

Fıkıh terimi olarak edep, Hz. Peygamber’in devamlı değil de ara sıra yaptığı işler, davranışlar karşılığında ve genellikle çoğul olarak (âdâb) kullanılır.

Hadis kitaplarında müstakil başlıklar altında yer alan “Kitâbü’l-edebe” veya “Kitâbü’l-âdâb” bölümlerinde, Hz. Peygamber’in yaşayış tarzı, ferdi ve içtimaî münasebetlerde sünnetten farza kadar dinen uyulması gereken hususlar, bu konuda Hz. Peygamber’in emir ve tavsiyeleri bulunur.¹ İşte bu gibi emir ve tavsiyelere dayanılarak İslam coğrafyasında pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin başında Mukaffâ’nın el-Edebü’l-Kebîr, el-Edebü’s-Sagîr adlı risaleleri, el-Edebü’l-Vecîz adlı eseri, Kelile ve Dimne tercümelemeleri, Âdâbü’l-mülûk, Âdâbü’l-vüzerâ, Siyâsetnâme gibi eserler bu türün hazırlayıcısı olmuşlardır. Edebü’l-kâtib, Edebü’n-nedîm, Edebü’l-kaza, Edebü’l-kâdî, Edebü’l-müftî, Âdâbü’s-siyâse, Edebü’t-tabîb gibi eserler de sonraki dönemlerdeki temsilcileridir.²

İslâmî literatürde âdâb konusunda en ideal örnek şüphesiz Hz. Muhammed kabul edildiği için ahlak ve edep konularına giren eserlerin çoğunda Âdâbü’n-Nebî veya benzer başlıklar altında Hz. Peygamber’in örnek

* Yrd. Doç. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Komisyon. (1988). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Cilt: 1, s. 534.

² Komisyon. (1994). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Cilt: 10, s. 413.

kişiliği ortaya konulmaktadır.³ Erol Öztürk tarafından hazırlanmış olan Âdâb-ı Nebî adlı kitap da bu türden bir eser üzerine yapılmış bir çalışmadır.

Öztürk müellifi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadığını bildirdiği Âdâb-ı Nebî adlı eseri Giriş, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi olmak üzere üç bölümde ele almıştır.

Yazar çalışmasının iki bölüme ayırdığı “Giriş” bölümünde incelediği metnin bir Eski Anadolu Türkçesi dönemi metni olması dolayısıyla metnin yazıldığı dönemle ilgili kısa bir bilgi vermiştir. Ardından incelediği eserin kayıtlı bulunduğu yer ve bazı fiziksel özelliklerine değinmiş, daha sonra eserin yazıldığı dönemle ilgili akla gelebilecek bazı tereddütleri açıklığa kavuşturmuştur. Yazar ayrıca bu bölümde eserde geçen konu başlıklarını şöyle sıralamıştır:

Sabah döşekden turmak, abdest almak, namaz şartları, namaz rükünleri, namazın vâcibeti, namazın sünnetleri, namazın müstehabları, namazın mekruhları, namazın müfsidleri, abdestin müstehabları, abdestin edebleri, abdestin kerihleri, abdestin menhileri, abdestin sahihleri, guslün sünnetleri, şol sünnetler ki guslü vâcib eyler, abdest edebleri, cemaatle namaz kılmak, imamlık eylemek, ezan fazileti, ramazan fazileti, şa'bân fazileti, akıl fazileti, hak rızası fazileti, du'âlar fazileti, sûreler fazileti, salavat fazileti, hak hoşnûzluğu, edebler, cimâ etmek fazileti, nikah etmeklik, talak ve ârâm etmek, hasta sormak, ta'âm yemek, günahı hor görmek, diş kurdamak, münâfıklık, gıybet, yalancılık, şâkî zulm, kibir, tama', musibet, âhir ölüm.

Öztürk, eserin dinî tasavvufi bir eser olması, eserde dinî konuların ve edep kurallarının anlatılması dolayısıyla müellifin sanat endişesi gütmediğini ve eserinde basit ve sade bir üslup benimsediğini belirtmiştir.

“Giriş”in ikinci bölümünde metnin yazılış özelliklerinden bahsedilmiştir. Yazar, eserde Uygur ve Arap-Fars yazı geleneğinin her ikisine de rastlandığını belirtmekte ve bunlarla ilgili örneklerini sıralamaktadır. Bunların yanında edatlar, kelime grupları, düzenli olarak çift şekli bulunan kelimeler, yardımcı fiiller, farklı yazılıştaki Türkçe ve alıntı kelimeler ve ünlülerin yazılışı ile ilgili imla özelliklerine değinmiştir.

Çalışmanın “Ses Bilgisi” bölümünde “Ses Olayları” başlığı altında metindeki çeşitli ses olayları bolca verilen örneklerle açıklanmıştır. Yazar bu bölümde Eski Anadolu Türkçesinin önemli meselelerinde biri olan i/e

³ a.g.e., s. 414.

meselesine değinmiş metinde bu meseleyle ilgili bir kesinlik olmadığını belirtmiş, hem i'li hem de e'li örnekleri sıralamıştır.

Yine, yazar, dönemin bir diğer önemli meselesi olan düzlük-yuvarlaklık konusunda da verdiği bol miktarda örnekle metinde ikili bir durumun söz konusu olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmanın “Şekil Bilgisi” bölümüne yapım ekleri ile geçilmiştir. Burada yazar metinde geçen yapım eklerini tanıkları ile birlikte ele alınmıştır. Daha sonra çekim ekleri bahsine geçilmiş, önce isim çekim eklerinden sırasıyla çokluk, aitlik, iyelik ve hâl ekleri tanıklarıyla birlikte açıklanarak gösterilmiştir. Bundan sonra “Fiil Çekimi” başlığı altında önce iyelik, zamir ve emir kökenli şahıs ekleri şeklinde şahıs ekleri, bildirme kipleri ve tasarlama kipleri şeklinde de kip ekleri ve en sonunda da fiillere gelen soru eki ile ek fiil konusu örneklerle ele alınmıştır.

Söz konusu bölümlerin ardından yazar gerek Eski Anadolu Türkçesi dönemiyle ilgili ve gerekse yaptığı çalışma ile ilgili zengin bir kaynakça sunmuş ve ardından metnin okunuşuna geçmiştir. Eserin tek bir nüshası olduğu için yazar doğal olarak herhangi bir nüsha karşılaştırmasına gitmemiştir.

Öztürk'ün çalışmasının son bölümünde metnin söz varlığı hakkında ayrıntılı bilgi edinebileceğimiz “Dizin” bölümü yer almaktadır. “Dizin” bölümü dil araştırmacılarına kolaylık sağlamak için “gramatikal dizin” dediğimiz ayrıntılı bir yöntemle hazırlanmıştır. Yazar metinde geçen bütün kelimeleri ve kelimelere gelen ekleri alfabetik bir sırada düzenlemiştir. Bununla birlikte metinde geçen yabancı kaynaklı kelimeler maddelenirken o kelimenin ait olduğu dil parantez için belirtilmiştir. Dizin kısmına ek olarak da metinde geçen Arapça ve Farsça kalıp ifadelerin anlamları ile metinde geçtikleri yerler verilmiştir.

Gerek tarihî Türk lehçelerinin gramerlerinin hazırlanmasında ve gerekse bu dönemlerin söz varlıklarının tespitinde çok önemli olan metin neşri ve bunlar üzerine yapılan dil bilgisi ve gramatikal dizin çalışmaları oldukça önemlidir. Bu nedenle Âdâb-ı Nebî adlı bu kıymetli çalışmayı bilim âlemine sunan Erol Öztürk'e titiz çalışmasından dolayı teşekkür ediyoruz.

KAYNAKÇA

Komisyon. (1988). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ÖZTÜRK, E. (2008). Âdâb-ı Nebî. Ankara: Akçağ Yayınları.